FAN VA TA’LIM YANGILIKLARI
ILMIY-METODIK JURNAL
ISSN 3093-8694 ◆ saen.uz
2026-yil
10 (2)-son

UDK: 81’243:159.9:070

Giyasova Azizaxon Muratovna,
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti mustaqil izlanuvchisi

JURNALISTIKA TALABALARINI KASBIY INGLIZ TILIGA O‘QITISH SAMARADORLIGIGA TA’SIR ETUVCHI PSIXOLINGVISTIK OMILLAR

Annotatsiya. Mazkur maqolada jurnalistika ta’lim yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalarga kasbiy yo‘naltirilgan ingliz tilini o‘qitish samaradorligiga ta’sir etuvchi psixolingvistik omillar ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Xususan, til materiallarini idrok etish, diqqat, xotira, kognitiv yuklama, motivatsiya, affektiv holat, nutqiy faoliyat va kommunikativ kompetensiyaning o‘zaro aloqadorligi yoritilgan. Shuningdek, jurnalistika sohasiga xos autentik matnlar, media materiallar, audio-vizual vositalar, kasbiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar hamda kommunikativ mashqlardan foydalanishning metodik imkoniyatlari asoslangan. Tadqiqot natijasida psixolingvistik omillarni hisobga olgan holda tashkil etilgan ta’lim jarayoni talabalarning kasbiy leksik kompetensiyasi, nutqiy faolligi, matnni tahlil qilish va ingliz tilida professional muloqot olib borish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun muhim shart ekanligi aniqlangan.

Kalit so‘zlar: psixolingvistika, jurnalistika, kasbiy ingliz tili, psixolingvistik omillar, kommunikativ kompetensiya, kognitiv jarayonlar, motivatsiya, affektiv omillar, media matn, kasbiy kommunikatsiya.

ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ-ЖУРНАЛИСТОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация. В данной статье проводится научно-теоретический анализ психолингвистических факторов, влияющих на эффективность обучения английскому языку профессиональной направленности студентов журналистских специальностей. Рассматривается взаимосвязь восприятия языкового материала, внимания, памяти, когнитивной нагрузки, мотивации, аффективного состояния, речевой деятельности и коммуникативной компетенции. Обосновываются методические возможности использования аутентичных текстов, медиаматериалов, аудиовизуальных средств, профессионально ориентированных ситуационных заданий и коммуникативных упражнений. Установлено, что организация образовательного процесса с учётом психолингвистических факторов способствует развитию профессиональной лексической компетенции студентов, речевой активности, навыков анализа текстов и ведения профессионального общения на английском языке.

Ключевые слова: психолингвистика, журналистика, профессиональный английский язык, психолингвистические факторы, коммуникативная компетенция, когнитивные процессы, мотивация, аффективные факторы, медиатекст, профессиональная коммуникация.

PSYCHOLINGUISTIC FACTORS AFFECTING THE EFFECTIVENESS OF TEACHING PROFESSIONAL ENGLISH TO JOURNALISM STUDENTS

Abstract. This article presents a theoretical analysis of psycholinguistic factors affecting the effectiveness of teaching English for Specific Purposes (ESP) to journalism

students. It examines the relationship between language perception, attention, memory, cognitive load, motivation, affective states, speech production and communicative competence. Particular attention is paid to the methodological potential of authentic journalistic texts, media materials, audiovisual resources, profession-oriented situational tasks and communicative activities. The analysis demonstrates that an educational process designed with due consideration of psycholinguistic factors provides important conditions for developing students' professional vocabulary, communicative activity, text analysis skills and ability to engage in professional communication in English.

Keywords: psycholinguistics, journalism, English for Specific Purposes, psycholinguistic factors, communicative competence, cognitive processes, motivation, affective factors, media texts, professional communication.

KIRISH

Globallashuv va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi jurnalistika sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassislardan nafaqat ona tilida, balki xorijiy tillarda ham samarali muloqot olib borish, xalqaro axborot manbalaridan foydalanish, xorijiy auditoriya bilan ishlash hamda turli madaniy muhitlarda professional faoliyat yuritish kompetensiyalariga ega bo‘lishni talab etmoqda. Ayniqsa, ingliz tilining xalqaro axborot almashinuvidagi yetakchi mavqei jurnalistika yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalarning kasbiy til tayyorgarligini takomillashtirish masalasini dolzarb vazifalardan biriga aylantirmoqda.

Jurnalistika talabalariga ingliz tilini o‘rgatish umumiy til bilimlarini shakllantirish bilan cheklanmasligi kerak. Bo‘lajak jurnalist xalqaro yangiliklarni o‘qish va tahlil qilish, intervyu olish, matbuot anjumanlarida ishtirok etish, axborot manbalari bilan ishlash, maqola va reportajlar tayyorlash, shuningdek, o‘z fikrini og‘zaki va yozma shaklda aniq ifodalash imkoniyatiga ega bo‘lishi lozim. Shu sababli kasbiy yo‘naltirilgan ingliz tilini o‘qitishda ta’lim mazmunini jurnalistika faoliyatining real ehtiyojlariga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kasbiy ingliz tilini o‘zlashtirish jarayoni murakkab psixologik va lingvistik mexanizmlar bilan chambarchas bog‘liq. Talabaning yangi so‘z va grammatik birliklarni idrok etishi, ularni xotirada saqlashi, kerakli vaziyatda esga tushirishi hamda nutqiy faoliyatda qo‘llashi muayyan kognitiv jarayonlar asosida amalga oshadi. Bunda diqqat, xotira, tafakkur, motivatsiya, emotsional holat va nutqiy tajriba muhim o‘rin tutadi. Mazkur omillarni hisobga olmasdan tashkil etilgan ta’lim jarayonida talabalar til materiallarini mexanik ravishda o‘zlashtirishi, biroq ularni real kasbiy muloqotda qo‘llashda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin.

Psixolingvistik yondashuv aynan tilni idrok etish, qayta ishlash va nutqiy faoliyatda qo‘llash mexanizmlarini o‘rganish orqali ta’lim jarayonini takomillashtirish imkonini beradi. Bu yondashuvda talabaning individual psixologik xususiyatlari, axborotni qabul qilish tezligi, xotira imkoniyatlari, til o‘rganishga bo‘lgan qiziqishi va kommunikativ faolligi e’tiborga olinadi. Ayniqsa, jurnalistika yo‘nalishidagi

ta’limda yangiliklar matni, intervyu, reportaj, tahliliy maqola, podkast va videolavhalar kabi kasbiy materiallardan foydalanish psixolingvistik jarayonlarning tabiiy kommunikativ muhitda faollashishiga yordam beradi.

Kasbiy ingliz tilini o‘qitishda psixolingvistik omillarni o‘rganish nafaqat talabalarning tilni o‘zlashtirish xususiyatlarini aniqlash, balki ta’lim metodlarini ularning kasbiy ehtiyojlariga moslashtirish imkonini ham beradi. Shundan kelib chiqib, mazkur maqolaning maqsadi jurnalistika talabalariga kasbiy ingliz tilini o‘qitish samaradorligiga ta’sir etuvchi asosiy psixolingvistik omillarni tahlil qilish, ularning o‘zaro bog‘liqligini ochib berish hamda ta’lim jarayonida ulardan samarali foydalanishning metodik yo‘llarini asoslashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Psixolingvistika til, tafakkur va insonning nutqiy faoliyati o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rganuvchi fan sifatida xorijiy tillarni o‘qitish metodikasining nazariy asoslarini boyitadi. Ushbu yo‘nalishda V.P. Gluxovning psixolingvistikaning nazariy masalalariga bag‘ishlangan tadqiqotlari muhim ahamiyatga ega. Olim nutq faoliyatini insonning psixologik, fiziologik va lingvistik jarayonlari bilan uzviy bog‘liq holda talqin qiladi. Uning qarashlari chet tilini o‘zlashtirishda til birliklarini idrok etish, qayta ishlash va nutqda qo‘llash jarayonlarini yaxlit tizim sifatida o‘rganishga imkon beradi.

A. Garnhamning “Psycholinguistics” asarida tilni tushunish, nutqni qayta ishlash va insonning kognitiv faoliyati o‘rtasidagi bog‘liqlik yoritilgan. Muallif tilni anglash jarayonida xotira, idrok va tafakkurning ishtirokini ilmiy jihatdan asoslaydi. M.A. Gernsbacher tomonidan tahrirlangan “Handbook of Psycholinguistics” asarida esa nutqni tushunish, tilni qayta ishlash, xotira mexanizmlari va kognitiv faoliyatning o‘zaro aloqadorligi keng tahlil qilingan. Ushbu tadqiqotlar xorijiy tilni o‘qitishda talabaning axborotni qabul qilish va qayta ishlash imkoniyatlarini hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi.

W.J.M. Leveltning “Speaking: From Intention to Articulation” nomli asarida nutqni shakllantirish jarayoni, fikrning til birliklari orqali ifodalanishi va nutqiy rejalashtirish mexanizmlari o‘rganilgan. Mazkur nazariy qarashlar jurnalistika talabalarining ingliz tilida intervyu olish, savol tuzish, fikr bildirish va axborotni og‘zaki yetkazish ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Ikkinchi tilni o‘zlashtirish masalalarida R. Schmidt tomonidan ilgari surilgan ongli idrok etish, ya’ni noticing konsepsiyasi alohida e’tiborga loyiq. Ushbu yondashuvga ko‘ra, til o‘rganuvchi yangi lingvistik birliklarni ongli ravishda sezishi va ularning nutqdagi vazifasini anglab yetishi tilni o‘zlashtirish jarayonida muhim o‘rin tutadi. Bu holat jurnalistika talabalariga kasbiy terminologiya, grammatik konstruksiyalar va media janrlariga xos til birliklarini o‘rgatishda ham dolzarbdir.

J.H. Hulstijnning tadqiqotlarida ikkinchi til lug‘atini ongli va bilvosita o‘zlashtirish, takrorlash, mazmuniy qayta ishlash hamda til birliklarining avtomatlashuvi masalalari tahlil qilingan. Olimning fikrlariga ko‘ra, yangi leksik birliklarni

turli kontekstlarda qo‘llash ularning xotirada mustahkamlanishiga yordam beradi. Shu jihatdan jurnalistika talabalariga ingliz tilidagi kasbiy terminlarni alohida yodlatishdan ko‘ra, ularni yangiliklar, intervyular, reportajlar va tahliliy maqolalar tarkibida o‘rgatish samaraliroq hisoblanadi.

M. Harringtonning ikkinchi tilni o‘zlashtirishda gaplarni qayta ishlashga bag‘ishlangan tadqiqotlari grammatik bilimlarning nutqni tushunish va shakllantirishdagi o‘rnini ochib beradi. E.I. Passov esa xorijiy tillarni kommunikativ yondashuv asosida o‘qitish masalalarini tadqiq qilib, til o‘rganish jarayonida muloqot va nutqiy faoliyatning ustuvorligini ta’kidlaydi. Ushbu qarashlar kasbiy ingliz tilini o‘qitishda talabalarni real kommunikativ vaziyatlarga jalb etish zarurligini asoslaydi.

T.G. Vasilyeva va E.V. Nedosekova tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ingliz tilida o‘qish ko‘nikmalarini shakllantirishning lingvistik va psixologik jihatlari ko‘rib chiqilgan. Ushbu ishlarda matnni tushunish, grafik belgilarni anglash, o‘qish jarayonida til birliklarini qayta ishlash va o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish masalalariga e’tibor qaratilgan. Howard B. Altman va Peter Stevensning o‘qish ko‘nikmalarini rivojlantirishga oid ishlari ham autentik matnlar bilan ishlash, matn mazmunini tahlil qilish va tanqidiy fikrlashni shakllantirishning metodik imkoniyatlarini yoritadi.

Tahlil qilingan ilmiy manbalar psixolingvistika va xorijiy tillarni o‘qitishning nazariy asoslarini yetarlicha ochib bergan bo‘lsa-da, ularni jurnalistika yo‘nalishining o‘ziga xos kasbiy ehtiyojlari bilan bog‘liq holda qo‘llash masalasi alohida metodik yondashuvni talab qiladi. Xususan, media matnlarni idrok etish, jurnalistik janrlarni farqlash, kasbiy terminologiyani o‘zlashtirish, tezkor axborotni qayta ishlash va xalqaro auditoriya bilan muloqot qilish jarayonlarida psixolingvistik omillarning o‘rni yanada chuqurroq tahlil etilishi zarur.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning metodologik asosini psixolingvistik, kommunikativ, kognitiv va kasbiy yo‘naltirilgan ta’lim yondashuvlari tashkil etadi. Mazkur yondashuvlar jurnalistika talabalariga ingliz tilini o‘rgatish jarayonida til materiallarini o‘zlashtirish, ularni kasbiy vaziyatlarda qo‘llash va mustaqil nutqiy faoliyatni shakllantirishning o‘zaro bog‘liq jihatlarini o‘rganishga xizmat qiladi.

Tadqiqotda ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, tizimlashtirish va metodik modellashtirish usullaridan foydalanildi. Psixolingvistika, ikkinchi tilni o‘zlashtirish, nutq faoliyati va kommunikativ ta’limga oid ilmiy qarashlar o‘zaro qiyoslanib, ularning jurnalistika yo‘nalishidagi kasbiy ingliz tilini o‘qitish imkoniyatlari aniqlandi.

Tadqiqot doirasida kasbiy ingliz tilini o‘zlashtirishga ta’sir etuvchi psixolingvistik omillar bir nechta o‘zaro bog‘liq yo‘nalishlar asosida tahlil qilindi. Birinchi yo‘nalish kognitiv omillarni qamrab olib, diqqat, idrok, xotira, tafakkur va kognitiv yuklamaning til materiallarini o‘zlashtirishdagi ahamiyatini o‘rganishga

qaratildi. Ikkinchi yo‘nalishda motivatsiya, qiziqish, o‘ziga ishonch, xavotir va emotsional holat kabi affektiv omillarning kommunikativ faollikka ta’siri ko‘rib chiqildi. Uchinchi yo‘nalishda leksik, grammatik, semantik va pragmatik bilimlarning nutqiy faoliyatda qo‘llanish xususiyatlari tahlil qilindi. To‘rtinchi yo‘nalishda esa audio-vizual vositalar, autentik media materiallar va kasbiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlarning ta’lim jarayonidagi imkoniyatlari o‘rganildi.

Metodologik jihatdan jurnalistika talabalarining kasbiy til tayyorgarligini rivojlantirishda til materiallarini real kasbiy faoliyat bilan bog‘lash asosiy tamoyil sifatida belgilandi. Shu maqsadda yangiliklar matnlarini o‘qish, intervyu savollarini tuzish, press-relizlarni tahlil qilish, audio va videomateriallarni tinglab tushunish, qisqa reportaj tayyorlash hamda axborotni ingliz tilida qayta bayon qilish kabi faoliyat turlari metodik jihatdan asoslandi.

Shuningdek, til o‘rganish jarayonida individual farqlarni hisobga olish muhim metodologik shart sifatida qaraldi. Talabalarning vizual, eshitish va amaliy faoliyat orqali axborotni o‘zlashtirishga bo‘lgan individual moyilliklarini e’tiborga olish dars materiallarini turli shakllarda taqdim etish imkonini beradi. Bunda vizual, audial va kinestetik faoliyat turlari qat’iy va o‘zgarmas o‘quvchi toifalari sifatida emas, balki ta’limni xilma-xil tashkil etishga yordam beruvchi metodik imkoniyatlar sifatida talqin qilindi.

NATIJALAR

O‘tkazilgan nazariy va metodik tahlil natijasida jurnalistika talabalariga kasbiy ingliz tilini o‘qitish samaradorligiga ta’sir etuvchi bir qator muhim psixolingvistik omillar aniqlandi. Ularning birinchisi diqqat va idrok jarayonlari bilan bog‘liq. Til o‘rganuvchi yangi axborotni qabul qilishi, muhim lingvistik birliklarni ajratishi va ularning mazmunini tushunishi uchun diqqatini muayyan nutqiy vazifaga yo‘naltirishi zarur. Ayniqsa, jurnalistik matnlar bilan ishlashda asosiy va ikkilamchi axborotni farqlash, matnning bosh g‘oyasini aniqlash, muhim faktlarni ajratib olish diqqatning barqarorligi bilan chambarchas bog‘liq.

Ikkinchi muhim omil xotira va leksik bilimlarning mustahkamlanishidir. Jurnalistika sohasiga oid inglizcha terminlar, iboralar va nutqiy konstruksiyalarni o‘zlashtirishda ularni takrorlash, turli kontekstlarda qo‘llash va mazmuniy jihatdan bog‘lash muhim ahamiyatga ega. Masalan, *headline, source, coverage, interview, breaking news, editorial, press release* kabi terminlarni faqat lug‘aviy tarjimasi bilan yodlash yetarli emas. Ularni real jurnalistik matnlar va kommunikativ vaziyatlarda qo‘llash talabaning kasbiy leksik zaxirasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Uchinchi omil kognitiv yuklama bilan bog‘liq. Ingliz tilidagi murakkab matnlarni o‘qish, notanish terminlarni anglash, grammatik konstruksiyalarni tahlil qilish va mazmunni qayta bayon etish bir vaqtning o‘zida bir nechta aqliy jarayonni faollashtiradi. Agar o‘quv materiallari talabaning mavjud bilim darajasiga mos kelmasa, axborotni qayta ishlash qiyinlashadi. Shu sababli kasbiy ingliz tilini o‘qitishda materiallarni oddiydan murakkabga qarab joylashtirish, yangi terminlarni kontekst

asosida tushuntirish va topshiriqlarni bosqichma-bosqich murakkablashtirish maqsadga muvofiq.

To‘rtinchi omil motivatsiya va affektiv holat bilan bog‘liq. Talabaning ingliz tilini o‘rganishga bo‘lgan ichki ehtiyoji, kasbiy maqsadlari, o‘ziga ishonchi va muloqotga tayyorligi ta’lim jarayonidagi faolligini belgilaydi. Jurnalistika talabalariga o‘z kasbiga bevosita aloqador materiallar asosida ta’lim berish ularning darsga qiziqishini kuchaytirishi mumkin. Masalan, xalqaro yangiliklarni tahlil qilish, mashhur jurnalistlarning intervyularini tinglash, dolzarb mavzular yuzasidan munozara tashkil etish til o‘rganishning amaliy qiymatini namoyon etadi.

Beshinchi omil nutqiy faoliyat va kommunikativ tajriba bilan bog‘liq. Tilni bilish va undan erkin foydalanish bir xil tushuncha emas. Talaba grammatik qoidalarni yaxshi bilishi mumkin, biroq real muloqot sharoitida fikrini tez va aniq ifodalashda qiynalishi ehtimoli mavjud. Shu sababli ingliz tilida savol berish, javob qaytarish, intervyu tashkil etish, axborotni qisqacha bayon qilish va o‘z nuqtayi nazarini asoslash kabi mashqlar muntazam tashkil etilishi lozim. Bunday faoliyatlar til birliklarining nutqiy qo‘llanishini mustahkamlaydi va kommunikativ kompetensiyaning rivojlanishiga yordam beradi.

Oltinchi omil semantik va pragmatik bilimlarning shakllanishidir. Jurnalistik muloqotda axborotning mazmunini to‘g‘ri anglash bilan bir qatorda, uning qanday maqsadda, kimga va qaysi vaziyatda yetkazilayotganini tushunish ham muhimdir. Bir xil til birligi turli kommunikativ vaziyatlarda turlicha ma’no va ta’sirga ega bo‘lishi mumkin. Shu sababli talabalar ingliz tilidagi media matnlarni o‘rganishda so‘zlarning lug‘aviy ma’nosi bilan cheklanmasdan, ularning kontekstual, uslubiy va pragmatik xususiyatlarini ham tahlil qilishlari kerak.

Kasbiy ingliz tilini o‘qitishda audio-vizual vositalardan foydalanish ham muhim metodik natijalardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Video lavhalar, intervyular, podkastlar va yangiliklar eshittirishlari orqali talabalar tilning tabiiy qo‘llanishini kuzatadi, talaffuz, intonatsiya, nutq sur’ati va noverbal vositalarni anglash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Videomaterialni tomosha qilgandan so‘ng uning mazmunini qayta hikoya qilish, jurnalist va suhbatdosh rollarida chiqish yoki muhokama tashkil etish tinglab tushunish va gapirish ko‘nikmalarini o‘zaro uyg‘unlashtiradi.

Shuningdek, autentik matnlar bilan ishlash jurnalistika talabalarining kasbiy til kompetensiyasini shakllantirishda alohida o‘rin egallaydi. Xorijiy axborot agentliklari materiallari, gazeta va jurnallardagi maqolalar, tahliliy sharhlar hamda rasmiy bayonotlar talabalarga turli jurnalistik janrlarning til xususiyatlarini o‘rganish imkonini beradi. Bunday materiallar bilan ishlash jarayonida talabalar matnning tuzilishini aniqlash, asosiy fikrni ajratish, fakt va muallif munosabatini farqlash, axborot manbalarini baholash kabi ko‘nikmalarni rivojlantiradilar.

MUHOKAMA

Jurnalistika talabalariga kasbiy ingliz tilini o‘qitishda psixolingvistik omillarning ahamiyati shundaki, ular tilni o‘zlashtirish jarayonini faqat grammatik va leksik bilimlar yig‘indisi sifatida emas, balki insonning murakkab kognitiv va kommunikativ faoliyati sifatida tushunishga imkon beradi. Talaba yangi til materialini qabul qilishi, uni avvalgi bilimlari bilan bog‘lashi, xotirada saqlashi va tegishli vaziyatda qo‘llashi jarayonida bir nechta psixologik mexanizm o‘zaro ta’sirga kirishadi. Shu sababli ta’lim metodlarini tanlashda mazkur mexanizmlarning xususiyatlarini hisobga olish zarur.

R. Schmidt tomonidan ilgari surilgan ongli idrok etish konsepsiyasi jurnalistika talabalarining kasbiy terminologiyani o‘zlashtirishida muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Talaba yangi so‘z yoki grammatik konstruksiyani shunchaki o‘qib chiqishi emas, balki uning matndagi vazifasini anglab yetishi, boshqa til birliklari bilan munosabatini tushunishi va mustaqil nutqda qo‘llashi lozim. Masalan, yangiliklar sarlavhalarini tahlil qilish orqali talabalar qisqa grammatik konstruksiyalar, fe’l zamonlari, so‘z tartibi va axborotni ixcham ifodalash usullarini o‘zlashtirishi mumkin.

J.H. Hulstijnning leksik bilimlarni ongli va bilvosita o‘zlashtirishga oid qarashlari ham kasbiy ingliz tilini o‘qitishda muhimdir. Kasbiy terminlarni turli matn va vaziyatlarda qayta uchratish, ular bilan gaplar tuzish, sinonim va antonimlarini aniqlash hamda kommunikativ faoliyatda qo‘llash so‘z boyligining mustahkamlanishiga yordam beradi. Shu jihatdan jurnalistika talabalariga yangi so‘zlarni alohida ro‘yxat shaklida yodlatish bilan cheklanmasdan, ularni kasbiy mazmun bilan bog‘langan faoliyatga jalb etish maqsadga muvofiq.

Motivatsion va affektiv omillarni hisobga olish ham ta’lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Chet tilida muloqot qilish jarayonida ayrim talabalar xato qilishdan qo‘rqishi, o‘z fikrini yetarli darajada ifodalay olmaslikdan xavotirlanishi mumkin. Bunday holatlar ularning nutqiy faolligini pasaytiradi. Shuning uchun dars jarayonida erkin fikr bildirish imkoniyatini yaratish, xatolarni jazolash vositasi emas, balki o‘rganish jarayonining tabiiy qismi sifatida baholash va konstruktiv teskari aloqa berish zarur. Ayniqsa, juftlik va kichik guruhlarda ishlash talabalarning muloqotga kirishishdagi psixologik to‘siqlarini kamaytirishga yordam beradi.

Jurnalistika ta’limida kommunikativ topshiriqlarni kasbiy vaziyatlar asosida tashkil etish alohida metodik ahamiyatga ega. Masalan, talabalarga matbuot anjumani vaziyatini yaratish, xorijiy mehmondan intervyu olish, yangiliklar dasturini tayyorlash yoki xalqaro axborot agentligi uchun qisqa xabar yozish topshirig‘i berilishi mumkin. Bunday mashqlar talabaning til bilimlarini real kasbiy faoliyatga ko‘chirish imkoniyatini kengaytiradi. Shu bilan birga, ularda tezkor fikrlash, savolni to‘g‘ri shakllantirish, axborotni tanlash va mantiqiy izchillikda yetkazish ko‘nikmalari rivojlanadi.

Psixolingvistik yondashuvda o‘qish va tinglab tushunish faoliyatlari ham o‘zaro bog‘liq holda tashkil etilishi lozim. Jurnalistika talabasi nafaqat yozma axborotni o‘qib tushunishi, balki turli aksentlarda so‘zlashuvchi kishilarning nutqini anglay olishi, asosiy axborotni ajratishi va eshitilgan ma’lumotni qayta ishlashi kerak. Shu sababli audio materiallarni tinglash, ulardagi asosiy fikrlarni yozib olish, keyin esa shu mavzu yuzasidan yozma yoki og‘zaki material tayyorlash samarali metodik yechim hisoblanadi.

Raqamli texnologiyalar va media resurslardan foydalanish ham psixolingvistik omillar bilan bevosita bog‘liq. Videomateriallar orqali axborotni bir vaqtning o‘zida eshitish va ko‘rish imkoniyati yaratiladi. Biroq audio va vizual axborotning ortiqcha miqdori kognitiv yuklamani kuchaytirishi mumkin. Shu bois materiallarning hajmi, murakkabligi va taqdim etilish tezligi talabalarning til darajasiga mos bo‘lishi lozim. Videoni qismlarga ajratib ko‘rish, asosiy terminlarni oldindan tushuntirish va har bir bosqichdan keyin qisqa tahliliy topshiriqlar berish axborotni o‘zlashtirishni yengillashtiradi.

Yana bir muhim jihat talabalarning individual xususiyatlarini hisobga olishdir. Ayrim talabalar yozma matnlar va grafik tasvirlar orqali, boshqalari esa tinglash, muhokama va amaliy faoliyat orqali materialni samaraliroq o‘zlashtirishi mumkin. Biroq o‘quvchilarni faqat bitta o‘zgarmas o‘rganish uslubiga mansub deb hisoblash ilmiy jihatdan yetarli asosga ega emas. Shu sababli ta’lim jarayonida matn, audio, video, muhokama va amaliy topshiriqlarni uyg‘unlashtirish barcha talabalar uchun turli o‘zlashtirish imkoniyatlarini yaratadi.

Umuman olganda, jurnalistika talabalariga kasbiy ingliz tilini o‘qitishda psixolingvistik omillarni hisobga olish ta’limning mazmuni, metodlari va baholash mezonlarini takomillashtirishni talab qiladi. Talabaning kasbiy ehtiyojlari bilan bog‘langan materiallar, kommunikativ vaziyatlar, autentik media manbalar va muntazam teskari aloqa ta’lim jarayonining amaliy yo‘nalishini kuchaytiradi. Bunda asosiy e’tibor til qoidalarini o‘zlashtirish bilangina cheklanmasdan, ularni kasbiy muloqotda mustaqil va maqsadga muvofiq qo‘llashga qaratilishi kerak.

XULOSA

Jurnalistika talabalarini kasbiy ingliz tiliga o‘qitish samaradorligi til materiallarining mazmuni va hajmi bilangina emas, balki ularni o‘zlashtirish jarayonida ishtirok etuvchi psixolingvistik omillar bilan ham belgilanadi. Diqqat, idrok, xotira, tafakkur, kognitiv yuklama, motivatsiya, emotsional holat, nutqiy tajriba hamda semantik-pragmatik bilimlar kasbiy til kompetensiyasining shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Tadqiqot doirasida olib borilgan nazariy tahlil jurnalistika talabalariga ingliz tilini o‘qitishda kasbiy mazmunga ega autentik materiallardan foydalanish, yangi leksik birliklarni kontekstda o‘rgatish, kommunikativ vaziyatlarni modellashtirish va audio-vizual vositalarni maqsadga muvofiq qo‘llash muhim ekanligini ko‘rsatdi.

Bunday yondashuv talabalarning til materiallarini anglash, xotirada saqlash va mustaqil nutqiy faoliyatda qo‘llash imkoniyatlarini kengaytiradi.

Shuningdek, ta’lim jarayonida motivatsion va affektiv omillarni hisobga olish, talabalarning xato qilishdan qo‘rqmasdan muloqotga kirishishini ta’minlash, ularga muntazam teskari aloqa berish va mustaqil fikr bildirish uchun qulay pedagogik muhit yaratish zarur. Kasbiy ingliz tilini o‘qitishda intervyu, reportaj, yangiliklar tayyorlash, matbuot anjumanlari va tahliliy maqolalar bilan ishlash kabi mashg‘ulotlar nazariy bilimlarni amaliy kompetensiyaga aylantirishga xizmat qiladi.

Shu asosda jurnalistika talabalarining kasbiy ingliz tiliga tayyorgarligini takomillashtirishda ta’lim jarayonini “idrok etish – anglash – xotirada mustahkamlash – nutqda qo‘llash – tahlil qilish – takomillashtirish” izchilligida tashkil etish maqsadga muvofiq. Bunda psixolingvistik omillarni hisobga olish talabalarning kasbiy leksik zaxirasini kengaytirish, kommunikativ mustaqilligini oshirish va xalqaro axborot muhitida samarali faoliyat yuritish uchun zarur bo‘lgan til kompetensiyalarini rivojlantirishning muhim pedagogik sharti hisoblanadi.

Kelgusida ushbu nazariy xulosalarni tajriba-sinov ishlari orqali tekshirish, jurnalistika talabalarining boshlang‘ich va yakuniy til ko‘rsatkichlarini qiyoslash hamda psixolingvistik omillarning har birini alohida diagnostik mezonlar asosida baholash tadqiqotning amaliy ahamiyatini yanada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Васильева Т.Г. Типологизация методов обучения технике чтения на английском языке учащихся младших классов // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2018.

2. Глухов В.П. Основы психолингвистики: учебное пособие для студентов педагогических вузов. – Москва: Астрель, 2005. – 351 с.

3. Garnham A. Psycholinguistics: Central Topics. – London: Routledge, 1985. – 269 p.

4. Gernsbacher M.A. (Ed.). Handbook of Psycholinguistics. – San Diego: Academic Press, 1994.

5. Harrington M. L2 Sentence Processing // Cognition and Second Language Instruction / Ed. by P. Robinson. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – P. 91–124.

6. Hulstijn J.H. Intentional and Incidental Second-Language Vocabulary Learning: A Reappraisal of Elaboration, Rehearsal, and Automaticity // Cognition and Second Language Instruction / Ed. by P. Robinson. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – P. 258–286.

7. Altman H.B., Stevens P. Developing Reading Skills. – New York: Cambridge University Press, 2010.

8. Levelt W.J.M. Speaking: From Intention to Articulation. – Cambridge, MA: MIT Press, 1989.

9. Nedosekova E.V. Formation of Reading Skills at English Lessons in Primary School in the Context of the Implementation of the Federal State Educational Standard // Actual Issues of Scientific Research in the Conditions of the Formation of a Multipolar World. – Ufa: AETERNA, 2023. – P. 108–109.

10. Пассов Е.И. Основы методики обучения иностранным языкам. – Москва, 1977. – 214 с.